

zondigd, dan heeft men een uiterst-gemakkelijk spel. A priori — ook zonder een gedetailleerd onderzoek naar de antirevolutionaire theorieën — kan men weten, dat over de geheele linie deze theorieën met de kritisch-humanistische „isoleering” van het „zijn” tegenover het „zoo behooren” in tegenspraak *moeten* staan.

Maar wie zoo te werk gaat in zijn kritiek, oefent geen *immanente*, maar een *onvruchtbare transcendente kritiek* van uit humanistisch standpunt.

Waar Kant's isoleering van het „zijn” tegenover het „zoo behooren” in wezen niet anders beduidt dan een vruchteloze poging, om aan de grond-antinomie in de algemeene structuur der humanistische wetsidee te ontkomen, diende men in Christelijken kring eenigszins voorzichtiger te zijn, met een kritieklooze aanvaarding van Kant's dilemma!

Een synthese tusschen Christelijke en humanistische gedachten-elementen laat zich blijkens de historie, nimmer straffeloos maken!

4) Door een schijnbaar onbelangrijke verandering van een enkele letter, de vervanging van het metaphysische wezensbegrip der *ἐντελέχεια* (in Aristotelischen zin) door het neutrale begrip *ἐνδελέχεια*, over welks authenticiteit in de Aristotelische geschriften Melanchton een scherpennestrijd voerde, ontzielde hij den geheelen metaphysischen grondslag van Aristoteles' filosofie. In nominalistische lijn loochende Melanchton de realiteit der universalia en daarmede was aan de Aristotelische leer der substantieele vormen alle scheppende kracht ontnomen.

Melanchton kon niet anders, daar de Aristotelische metaphysica te zeer in strijd kwam met de reformatorische leer van de natuur en vooral met de wils-sovereiniteit Gods. Zoo werd dus eigenlijk minder Aristoteles dan wel de nominalistische Stoa (Cicero) en Galenus de wijsgeerige bron, waaruit Melanchton putte, om een verzoening tusschen natuur en genade tot stand te brengen.

Het is een groote verdienste van **Heinrich Maier**, dat hij in zijn belangrijk werk: *An der Grenze der Philosophie* (Tübingen 1909) in dit licht de wetsidee van Melanchton's stelsel aan een diepgaande analyse onderworpen heeft (S. 123 flg.). Temeer wijl het humanisme in 't algemeen voor de wetsidee weinig belangstelling toont te bezitten. **Maier** ziet terecht de wetsidee als „das innere Band”, das die gesonderten Teile (nl. in Melanchton's stelsel) zu einem System vereinigt (t.a.p. S. 123).

5) In dit opzicht kan ik, althans wat Melanchton's wijsgeerige denkbeelden betreft, tot op zekere hoogte met **Dilthey** meegaan, die in zijn *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation* (Ges. Schriften II Bnd., 1923) S. 164 flg. Melanchton's stelsel behandelt als schakel in de ontwikkeling van het natuurlijk systeem der levens- en wereldbeschouwing. Overigens lijdt dit werk m. i. aan de bekende humanistische fout, absolute, antithetische verschillen in de levens- en wereldbeschouwing van Christendom en humanisme tot bloot relatieve te nivelleeren.

6) Zie de schitterende rede *Sovereiniteit in eigen kring*, waarmede Dr. **Kuyper** op 20 October 1880 in het Koor der Nieuwe Kerk te Amsterdam de Vrije Universiteit inwijdde.

In deze rede werd op onnavolgbare wijze de doorgaande antithese tusschen christelijke en humanistische levens- en wereldbeschouwing in haar beteekenis voor de wetenschap geteekend.

Zie vooral ook Dr. **Kuyper's** Stonelezingen over *Het Calvinisme*.

7) Alleen de opvatting der analogie in dezen humanistischen zin bestreed ik in mijn studie *Calvinisme contra Neo-kantianisme* (Tijdschr. v. Wijsbegeerte Jan. 1926).

Vgl. hier ook de summiere analyse van het wijsgeerig verschil tusschen de Thomistische en de Calvinistische wetsidee. De leer der substantieele vormen kan het Calvinisme nimmer vernieuwen. Want zij hangt samen met een natuurbeschouwing, die tegen de reformatorische rechte draads ingaat en heeft tot grondslag gediend aan de Roomsche „Vermittlung” tusschen natuur en genade. Zij strijdt ook ten eenen male met de Calvinistische grensgedachte der wet.

8) Zoo formuleert **Kant** in zijn *Prolegomena* par. 8 de analogie als „vollkommene Ähnlichkeit zweier Verhältnisse zwischen ganz unähnlichen Dingen”. Dit beteekent voor de moderne relatie-logica een vrijbrief voor de doorvoering van haar continuïteitsideaal op het geheele terrein der ervaring. Zie ook **Cohen**: *Logik der reinen Erkenntnis*, S. 359 flg.